

Äidinkielen ylioppilaskokeen arviointilinjauksia, tekstitaito, kevät 2015

Arvioinnissa tulee noudattaa YTL:n (25.5.2012) antamia äidinkielen kokeen määräyksiä, jotka on lähetetty kouluille lokakuussa 2012.

Tässä esitetyt hyvän vastauksen piirteet ja arvioinnin linjaukset esittelevät vastaustekstien sisällön aineksia, tekstihavaintoja ja tulkintaa. Vastaustekstien arviointiin vaikuttavat tietysti kaikki kokeen määräyksissä esitetyt kriteerit. Taito havainnoida ja eritellä pohjatekstejä sekä perustella väitteensä tekstihavainnoin on ensisijainen arviointiperuste.

Arviointilinjaukset perustuvat YTL:n verkkosivuillaan 5.2.2015 antamiin hyvän vastauksen piirteisiin, joita ÄOL:n kokoama asiantuntijaryhmä on täydentänyt.

Tehtävä 1: Johanna Sinisalonen romaani Ennen päivänlaskua ei voi leikittelee eri tekstilajien piirteillä. Mistä syntyy faktatekstin vaikutelma romaanin katkelmassa (s. 2)?

YTL: Katkelmassa on kyse romaanista, fiktiosta, mutta se muistuttaa asiantuntijan laatimaa faktatekstiä, tietosanakirja-artikkelia. Se käsittelee fiktiivistä olentoa, peikkoa, niin kuin kyseessä olisi jokin olemassa oleva laji. Konvention mukaisesti teksti esittelee peikon historiaa, maantieteellistä levinneisyyttä ja peikoista tehtyjä havaintoja (esim. luonnossa, saduissa ja kansanperinteessä), eri teorioita ja näkemyksiä. Tietosanakirjan tekstin tapaan siinä pyritään luomaan tarkasteltavasta ilmiöstä, peikosta, uskottava kokonaiskuva.

Rakenteeltaankin katkelma muistuttaa tietosanakirjatekstiä. Alussa mainitaan lähde (Internet-osoite), josta löytyy peikon ”eläintieteellinen” luokittelu. Jaksotuksen avulla tekstissä tuodaan esiin eri näkökulmia ja tieteellisiä teorioita, joilla vahvistetaan tekstin luotettavuutta ja uskottavuutta. Koko tekstin argumentointitapa muistuttaa tieteellistä logiikkaa.

Myös tyyliään ja kieleltään teksti pyrkii luomaan vaikutelmaa objektiivisesta ja neutraalista asiantuntijatekstistä. Siinä käytetään esimerkiksi runsaasti passiivia, joka häivyttää tekijän ja nostaa tekstin abstraktiotasoa yleispäteväksi. Luokitteleva luonnontieteellisten käsitteiden käyttö (”kädelliset”, ”konvergentti evoluutio”, ”hominidit”) ja latinan kieli vahvistavat vaikutelmaa faktatekstistä.

1–2 pistettä:

Vastauksessa tunnistetaan muutamia faktatekstin piirteitä, mutta havainnot jäävät irrallisiksi.

3–4 pistettä:

Vastauksessa eritellään faktatekstin piirteitä sisällön, rakenteen, kielen tai tyylin kannalta.

5–6 pistettä:

Vastauksessa katkelmaa tarkastellaan tietoisena faktatekstin konventioista, joilla romaaniin luodaan vaikutelma asiantuntijatekstistä. Kokonaiskuva muodostuu tarkoista havainnoista, jotka liittyvät sisältöön, rakenteeseen, kieleen ja tyyliin.

ÄOL:

Katkelma muistuttaa internetin tietotekstiä tai tietosanakirja-artikkelia. Tekstissä on alleviivattuja ja kursivoituja keskeisiä käsitteitä, jotka voi tulkita hyperlinkeiksi. Artikkelissa vedotaan luotettavan tuntuisiin auktoriteetteihin (Societas pro Fauna et Flora ja Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston eläin- ja kasvitieteen laitos). Tekstissä on mainittu todellisia lajeja, maantieteellisiä paikkoja ja vuosilukuja.

Tehtävä 2: Mitkä katkelman piirteet paljastavat Johanna Sinisalon tekstin (s. 2) fiktioksi?

YTL: Sinisalon romaani on kaunokirjallinen teksti, jossa faktatekstin piirteitä käytetään fiktion keinoina. Hyvässä vastauksessa huomataan tekstin sisällön realisminvastainen lähtökohta: fiktiivistä hahmoa, peikkoa, käsitellään totena, elävänä olentona. Kuvaus peikon eläintieteellisestä historiasta hämärtää faktan ja fiktion välistä eroa: peikot rinnastetaan okapeihin, varaaneihin ja jättiläispandoihin. Toisaalta kuvauksen tarkat ja mielikuvitukselliset yksityiskohdat paljastavat sen fantasiaksi.

Sisällön lisäksi katkelman fiktioluonteen osoittavat esimerkiksi seuraavat seikat:

- faktatekstin konventioilla leikittely (esim. intertekstuaalisuus),
- parodinen, humoristinen kieli ja tyyli,
- sepitteelliset latinankieliset termit ("Felipithecus trollius"),
- auktoriteeteilla leikittely ("kunnianarvoisa Societas pro Fauna et Flora"),
- epäuskottavat tiedot ("pohjoinen luola -apina", "täysikasvuisen peikon ruho") ja
- liioittelu (lukuja, nimiä, prosentteja).

1 - 2 pistettä:

Vastauksessa katkelman fiktiivisyys perustellaan satuhahmolla (peikko) ja yksittäisillä havainnoilla.

3–4 pistettä:

Vastauksessa fiktiivisyyttä perustellaan joillakin sisältöön, kieleen ja tyyliin liittyvillä havainnoilla.

5–6 pistettä:

Vastauksessa tehdään tarkkoja havaintoja sisällöstä, kielestä ja tyylistä, joilla perustellaan

tekstin fiktiivisyys. Vastaus osoittaa, että siinä ymmärretään tekstin parodisuus ja konventioilla leikkiminen fiktion keinona.

ÄOL:

Tehtävän arvioinnissa tuottaa ongelmia epäuskottavuuden ja fiktiivisyyden sekoittuminen. Aiempien pisteiden vastauksissa keskitytään katkelman epäuskottavuuteen suhteessa toteen; katkelmaa arvioidaan epäluotettavana faktatekstinä. Hyvässä vastauksessa lähdetään liikkeelle tekstilajin, romaanin, näkökulmasta ja oivalletaan fiktion perusluonne.

Tehtävä 3: Mistä eri seikoista voi päätellä, että Miehen kirjan katkelmaa (s. 3- 4) ei ole kirjoitettu tällä vuosisadalla?

YTL: Tekstin ajallisesta kontekstista kielivät kirjoitustyyli ja sisältövalinnat: yhteiskuntaluokkien, käytöstapojen ja teknologian kuvaukset.

Julkaisuajankohta: Yhteiskuntaluokkien välinen hierarkia ja sukupuoliasenteet ovat selvästi näkyvissä. Puhelimia omistavat (ja käyttävät) lähinnä ne, joilla on varaa kotiapulaisen palkkaamiseen. Tittelit kertovat yhteiskunnallisesta asemasta. Niiden käyttö on puhuteltaessa ja ihmisiin viitattaessa tärkeää.

Kirjoitustyyli: Kieli on vanhahtavalla tavalla leikkisää ("lehtorimme", "viettelyksen ilmaantuessa", "hyvä veli") ja muodollista. Sanajärjestykset ovat vieraiden mallien mukaisia.

Teknologia: Lankapuhelin sitoo puhujan tiettyyn paikkaan. Puheäänien voimakkuutta koskevat ohjeet kertovat siitä, että ihmiset eivät ole tottuneita käyttämään puhelimia. Puhelimen käyttöä hieman pelätään.

Käytöstavat: Etikettiohjeissa kerrotaan tarkasti, miten puhelimesta tulee käyttäytyä. Tervehdykset ovat muodollisia ja hyvin kohteliaita. Vahvat sukupuoliroolit näkyvät, näkökulma on miehen ("Jos mies soittaa jonkun aviovaimolle...").

1–2 pistettä:

Vastauksessa havaitaan joitakin kieleen ja sisältöön liittyviä eroja tekstin julkaisuajankohdan ja nykyajan välillä.

3–4 pistettä:

Vastauksessa eroja ryhmitellään sisällöllisesti ja tyyllisesti.

5–6 pistettä:

Vastauksessa tehdään tarkkoja ja relevantteja havaintoja tekstin ajallisesta kontekstista, joka näkyy sisällössä, kielessä ja tyyllissä.

ÄOL: Heikoissa vastauksissa keskitytään luettelemaan lähinnä tekstin sisältöön liittyviä havaintoja, esim. puhelinkäyttämiseen tai -tekniikkaan liittyviä seikkoja. Keskitason vastauksissa todetaan joitakin vanhahtavia kielen piirteitä, kuten teitittely, vanhentuneet sanat ja vanhanaikaiset tervehdykset.

Hyvässä vastauksessa tuodaan esille päätelmiä yhteiskunnallisesta kontekstista, sukupuolirooleista, tapakulttuurista, normeista sekä arvoista. Parhaissa vastauksissa kyetään tarkastelemaan tekstin sävyä ja tyyliä kokonaisuutena. Verrattuna nykyaikaisiin, esitystavaltaan tiiviisiin ja neutraaleihin ohjekirjoihin teksti on kovin pitkää ja tarinoivaa, ja sen sävy on vanhanaikaisen opettavainen ja jopa moralisoiva.

Tehtävä 4: Erittele ja tulkitse Reino Helismaan sanoitusta Päivänsäde ja Menninkäinen (s. 5) kaunokirjallisena kertomuksena.

YTL: Päivänsäde ja Menninkäinen on runomuotoinen kertomus. Kaunokirjallisuudeksi sen tunnistaa monesta piirteestä:

- Kerronnan keinot (fiktiiviset henkilöhahmot, kertoja, tapahtumapaikka, tapahtuma-aika)
- Kertomuksen muoto (juoni, vuorosanat, aloitus, käännekohta, lopetus)
- Kuvakieli (allegorisuus, metaforat, elollistaminen, personointi, metonymia, faabeli).

Sanoituksen tematiikka voi tuottaa erilaisia tulkintoja. Se on allegorinen kertomus kahden hyvin erilaisen satuhahmon kohtaamisesta. Päivänsäde edustaa kaikkea kaunista ja hyvää, mutta myös hetkellisyyttä. Menninkäishahmon traagisuus on siinä, että se edustaa ”rumuutta”, mutta myös suuria tunteita. Hahmojen välille kehkeytyy mahdoton ja toivoton rakkaus.

1–2 pistettä:

Vastauksessa luetaan sanoitus juonellisena kertomuksena, jossa on kaksi vertauskuvallista henkilöhahmoa.

3–4 pistettä:

Vastauksessa sanoitusta eritellään ja tulkitaan kertomuksena kaunokirjallisuuden analyysikäsitteitä käyttäen.

5–6 pistettä:

Vastauksessa sanoituksen erittely tuottaa perustellun temaattisen tulkinnan kertomuksesta.

ÄOL:

Erittelyn havaintoja ja käsitteitä voivat olla muun muassa perinteisen draaman kaari tai klassinen kertomuksen juonikaava, ulkopuolinen, fokustaan muuttava puhuja/kertoja, säkeistö/kappale, vastakohtaistukset sekä tunnelmaa luova ja maalaileva sanasto. Tarkat lukijat huomaavat myös aikamuodon vaihdon: tarinan imperfekti vaihtuu lopun preesensiksi, mikä korostaa lopun abstraktia, pysyväisluonteista merkitystä.

Erittely ja tulkinta voivat rakentua pitkälti myös vastakohtaisuuksien (kuten yö ja päivä, rakkaus ja kuolema, uhrautuminen ja kieltäytyminen) varaan. Teemaksi voidaan hahmottaa siten esimerkiksi kohtalon väistämättömyys, erilaisuuden kohtaaminen, kunkin perusolemuksen muuttumattomuus tai toiveiden ja mahdollisuuksien ratkaisematon ristiriita. Muodoltaan runo voidaan nähdä balladina.

Tehtävä 5: Vertaile Tuula-Liina Variksen (s. 6 - 7) ja Olli Luukkaisen (s. 8) kolumnien argumentointia.

YTL: Molemmissa kolumneissa pyritään selittämään Suomen huonontuneita Pisa-oppimistuloksia.

Jo otsikot paljastavat, että syytä etsitään eri suunnista. Tuula-Liina Varis vetoaa **tunteisiin** ja luettelee tehtyjä virheitä, Olli Luukkainen taas pyrkii suhtautumaan **järkiperäisesti** tulevaisuuteen ja myöntää tehdyt virheet. Molemmat kolumnistit ovat huolissaan Suomen tulevaisuudesta. Molemmat korostavat koulutuksen merkitystä ja vaativat parannusta. Kummankin tekstin **taustaoletukset** ja **arvot** ilmenevät kriitikkistä, joka Luukkaisella kohdistuu ensisijaisesti vääränlaiseen itsetyytyväisyyteen, Variksella nykyaikaiseen elämäntapaan.

Variksen teesi on se, että syytä huononeviin Pisa-tuloksiin tulisi etsiä kilpailusta ja teknologian palvonnasta. Otsikko vihjaa siihen, että joillakin taitaa olla ”pisaa päässä”. Luukkaisen kolumnin otsikko ja nosto ilmaisevat **pääväitteen eli teesin**: huonontuneet Pisa-tulokset ovat ”terveellinen herätys” koko kouluväelle, ja omaa toimintaa on katsottava kriittisesti.

Kirjailija Tuula-Liina Varis argumentoi **yleistyksillä** ja **omilla kokemuksillaan**. Hän esittää useita **kysymyksiä** ja subjektiivisia **väitteitä**, **liioittelee** ja muistelee menneitä. Tyyli- ja sananvalinnat (”tappel- ja tappopelit”, ”paasataan”, ”verinen kilpailu”, ”oppiminen ei ole urheilua eikä kaupankäyntiä”) vetoavat tunteisiin.

Auktoriteettiperustelua Varis käyttää siteeratessaan sanatarkasti Pentti Linkolaa.

Luukkainen esiintyy asiantuntijana. Hän **perustelee** väitteensä **faktoilla**, joilla hän osoittaa tuntevansa Pisassa menestyneiden maiden koulujärjestelmiä (Aasian maiden koulujärjestelmät, Pisa-tulokset muissa maissa, koulujen eriytymiskehitys, koulutuspolitiikka). Opettajajärjestön puheenjohtajana hän vakuuttaa käyttämällä koulutuspolitiikan **ammattikieltä** eli jargonia. **Retoriikka** toimii osana argumentointia. Hän nostaa esiin matematiikan ja teknologian merkityksen suomalaisessa koulutuksessa ja perustelee näkemystään ns. **yleisellä mielipiteellä** (”teknologia on osa kaikkien kansalaisten elämää ja yhteiskuntaa”). Retorinen kysymys työrauhasta jää vastausta vaille. **Myönnytyksillä** Luukkainen puolustaa opettajia (”vääränlainen itsetyytyväisyys”, ylisuuret ryhmät estävät toiminnallisuutta). Lieventääkseen kritiikkiä opettajia ja päättäjiä kohtaan hän **vertailee** Suomea muihin maihin, jotka ovat ottaneet mallia Suomen koulutusjärjestelmästä (”Näin viisas tekeekin”).

1–2 pistettä:

Vastauksessa havaitaan joitakin eroja tekstien argumentoinnissa.

3–4 pistettä:

Vastauksessa eritellään, nimetään ja verrataan tekstien argumentoinnin eroja (esim. teesi, perustelut, retoriikka).

5–6 pistettä:

Vastauksessa osoitetaan, miten tekstien argumentointi rakentuu teeseistä, perusteluista, taustaoletuksista ja retoriikasta. Vertailurakenne on hallittu ja havainnot keskeisiä.

ÄOL: Tässä tehtävässä vastaustekniikan hallinta korostuu: irrallisia havaintoja on helppo esitellä paljonkin, mutta parhaissa vastauksissa käsittely on kompaktia.

Heikoissa vastauksissa ei määritellä teesiä selkeästi vaan lähinnä selostetaan tekstien sisältöjä. Keskitason vastauksissa vertailussa otetaan huomioon paitsi erot myös yhtäläisyydet sekä teesit on määritelty. Hyvässä vastauksessa kiinnitetään huomiota siihen, että kolumnien erilainen näkökulma ja retoriikka selittyvät oletetusta lukijakunnasta ja kirjoittajien taustasta.